

СУЧАСНА ЕТИКА: НОВА РЕЛІГІЯ САМІТНИКІВ

Ільїн І. Ю.

*аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти
та освітньої політики*

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
викладач англійської мови кафедри англійської мови
гуманітарного спрямування № 3*

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

The lunatic is in my head (*laughter*)
The lunatic is in my head
You raise the blade, you make the change
You rearrange me 'till I'm sane
You lock the door and throw away the key
And there's someone in my head, but it's not me
Pink Floyd

Вступ. Починаючи розмову про сучасну етику, хотілося б одразу навести цікавий приклад з принципом дії маятника Фуко, за допомогою якого можна зробити спробу описати принципи за якими працюють етичні норми. Як відомо, основою маятника є металева куля, підвішена на довгому тросі. Якщо запустити коливання кулі, то ми будемо спостерігати обертання основи маятника через те, що ведемо спостереження з поверхні планети, що обертається [6]. Принцип роботи маятника Фуко виводиться у формулі $\omega = \Omega \sin(\varphi)$, де Ω є кутовою швидкістю обертання Землі, φ є географічною широтою, з якої ми спостерігаємо коливання, а ω – це швидкість повороту самого маятника [6]. Можна здогадатися, що на полюсі основа маятника зробить повний оборот за 24 години, на екваторі обороту не буде, а для кожної широти кут обороту залежить від її (широти) синусу [6]. Цікаво, що У. Еко в романі «Маятник Фуко» розмірковуючи про принцип дії маятника каже, що точка закріплення троса, на якому висить металева куля, є в момент запуску єдиною сталою та непохитною точкою у всесвіті [5].

Результати. Так само працює фактично поняття етичної норми: але тут не можна ризикнути припустити, що є якесь стале поняття норми, яка є цією непохитною точкою. Наше судження про певну подію

залежить від нашої власної точки спостереження за цією подією та того, з чим можна порівняти довжину троса маятника – ступенем нашої особистої залученості у подію. Тому перебуваючи в сучасності важко сказати, чим насправді є етика, чи існують певні норми, чи вони залишаються цілком індивідуальними.

Так само як і рух маятника Фуко, всі події та судження перебувають у постійному русі та єдиної точки не видно. Якщо розмірковувати логічно, то ми самі влаштуємо маятник та задаємо його рух, надаючи кулі імпульс. Саме тому А. Бадью в книзі «Етика» зазначає: «Будь-яка людяність корениться в ідентифікації в мисленні одиничних ситуацій. Не існує «етики» взагалі. Зрештою, не існує жодної іншої етики, ніж етики процесів, за допомогою яких ми використовуємо можливість певної ситуації» [3, с. 77]. Продовжуючи та рефлексуючи над думкою Бадью, слід зауважити, що кожна ситуація може бути визначена за допомогою простої математики, як геометрична прогресія варіантів буття, тобто тут ми наближаємося до парадокса того, що ми часто самі не розуміємо, що насправді відбувається з нашим буттям – це лише прогресія поглядів, суспільних норм та кодів, також ця наша точка перебування у всесвіті, яку можна знов порівняти з точкою закріплення троса маятника, справжня незмінна, непохитна точка є для нас невидимою, бо земля перебуває в русі і кожне судження робить нас по суті самітниками.

Як би на це зауважив Е. Гусерль: «У розгляді трансцендентальної очевидності *ego cogito* (це слово взятє в найширшому картезіанському сенсі) ми переходимо (відкладаючи водночас питання аподиктичності цієї очевидності) від тотожного *ego* до розмаїття *cogitations*, тобто до потоку життя у якому живе тотожне Я (мое, того, хто медитує), хоч би як точніше можна було визначити цей останній вислів. До цього життя, наприклад, до його актів чуттєвого сприйняття та уявлення або до його актів висловлювання, оцінювання, прагнення, тотожне Я може в будь-який час звернути свій рефлексивний погляд, розглянути його, а такого розкрити й описати відповідно до його змістів» [4, с. 96]. Але далі Гусерль наголошує, що наше сприйняття змістів залежить від психо-емоційного стану. Це лише залишається чистим досвідом нашої індивідуальної свідомості. Ті самі акти оцінювання, про які говорить Гусерль, відбуваються цілком в прямій залежності від кута нашого бачення певної ситуації.

Л. Вітгенштайн мав наступну думку стверджуючи: «2.012 In logic nothing is accidental: if a thing can occur in an atomic fact the possibility of that atomic fact must already be prejudged in the thing.

2.0121 It would, so to speak, appear as an accident, when to a thing that could exist alone on its own account, subsequently a state of affairs could

be made to fit. If things can occur in atomic facts, this possibility must already lie in them» [2, p. 25].

Тобто за логікою Вітгенштайна немає нічого раптового. В цьому і є парадокс сучасної етики: якщо певна подія чи факт є зумовленими можливостями буття, то чи можемо ми мати певне логічне судження, яке може впливати з тієї самої геометричної прогресії варіантів буття, які за Вітгенштайном є вже зумовленими. Якщо певна можливість вже закладена в неподільний факт, то наше судження про цю можливість знов таки буде самотнім та незалежним, але тим, що належить цьому неподільному факту (це черговий парадокс). Те саме відбувається з нашими судженнями: вони вже закладені та відбуваються раптово залежно від нашого кута сприйняття певної події, якій треба дати оцінку згідно з етичними нормами тієї географічної широти, з якої ми спостерігаємо.

М. Фуко стверджував, що наше знання взагалі суб'єктивне і визначення правди є також розмитим, тим, що підпорядковано державністю (governmentality). Останній термін був винайдений М. Фуко і часто використовується без перекладу – «говернментальність». Фуко мав на увазі пряму залежність того знання, яке нам надається від установленної влади, рівня можливості, вигідності та необхідності надання певних знань масам. Фуко говорив у своїй лекції на тему «Суб'єктивності та правди»: «Under the general title of «Subjectivity and Truth», it is a question of beginning an inquiry concerning the instituted models of self-knowledge and their history: How was the subject established, at different moments and in different institutional contexts, as a possible, desirable, or even indispensable object of knowledge? How were the experience that one may have of oneself and the knowledge that one forms of oneself organized according to certain schemes? How were these schemes defined, valorized, recommended, imposed?» [1, p. 87]. Для Фуко знання, а головне, самопізнання, є насправді не тим, що ми звикли розуміти як те знання, що здобувається в правдивих джерелах.

На думку французького філософа влада закладає певні схеми, певні системи знань, які їй (владі) вигідно розповсюджувати. В цю пастку потрапляє суб'єктивність та етика. Етичні норми також, на думку Фуко, встановлюються говернементальністю. Вся наша система знань, самопізнання, яке сьогодні популяризується є ні чим іншим, як черговою схемою влади. Нам дають займатися самопізнанням як раз на тому рівні знань, до яких влада надає доступ, які їй (владі) вигідні. Самопізнання та нова етика надаються нам з ціллою чергових маніпуляцій влади. Загравання мас с популярними сучасними трендами на самопізнання та суб'єктивність, а також новою етикою спрацювали

парадоксально протилежним від надання сучасній людині свободи та позбавлення її від самотності.

А. Бадью приводить цікавий, на його думку, факт в розділі «Етика як релігія, що зазнала розпаду» своєї «Етики»: «Перша підозра закрадається у нас, коли ми замислюємося над тим, що самопроголошені апостоли нової етики й «права на відмінність» як раз відверто жахаються будь-якої більш-менш явної відмінності» [2, с. 84]. Далі А. Бадью наголосив, що нова етика як раз (і М. Фуко мав рацію, фактично передбачивши це 50 років тому) формує не вільні, правдиві норми, які закликані захищати демократію, ринкову економіку, свободу слова, права жінок, а навпаки її (нової етики) задача – встановлення фактично нової диктатури через «певну специфічну ідентичність» [2, с. 84-85]. Всі ті, хто не такі як вони, ці прихильники нової етики, вважаються злом і з ними ведуть парадоксальну війну називаючи останніх руйнівниками свободи слова, демократії, фемінізму та списуючи на них економічні проблеми. Фактично тут влада через етику влаштовує свій перебіг *cogitationes* Гусерля, вона відповідальна за їх рух, щоб наша справжня нерухома точка залишалася невидимою.

Висновки. Тому сучасна етика є більш парадоксальним поняттям, ніж ми можемо помислити. М. Фуко зміг передбачити рухи, які чекають на майбутнє суспільство ще 50 років тому, кажучи, що знання, етичні норми та наше сприйняття реальності є насправді схемами влади. Остання користується тим, що сама влаштовує біг гусерлівських *cogitationes* та вирішує, чи буде певна річ частиною певного неподільного факту, фактично керуючи тими логічними речами, про які писав Л. Вітгенштайн. А. Бадью навів сміливий приклад того, що сучасні популяризатори нової етики є більше пророками особливої ідентичності, яка може привести до нових тоталітарних режимів управління.

Література

1. Foucault M. Ethics. The essential works 1954-1984. London : Penguin books, 2020. 334 p.
2. Wittgenstein L. Tractatus Logico-Philosophicus. London : Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd, 1922. 162 p.
3. Бадью А. Етика. Нарис про розуміння зла / пер. з фр. В. Артюха, А. Рєпи. Київ : Komubook, 2019. 216 с.
4. Гусерль Е. Картезіанські медитації. Вступ до феноменології / передм. і пер. з нім. А. Вахтеля. Київ : Темпора, 2022. 304 с.
5. Еко У. Маятник Фуко. / пер. з італ. М. Прокопович. Харків : Фоліо, 2024. 607 с.
6. Маятник Фуко: історія, принцип дії. URL: <https://www.fizykaua.com/post/maiatnyk-fuko-istoriia-pryntsyp-dii> (дата звертання: 15.11.25).